

Максим ВАСІН, виконавчий директор Інституту релігійної свободи, член Громадської ради при Держкомтелерадіо

Спеціально для [«Телекритики»](#)

В останні тижні медіапростір сколихнули [нові заклики](#) до ліквідації Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі (НЕК). Приводом для цього стала чергова ініціатива Уряду вилучити з

[Закону України «Про захист суспільної моралі»](#)

будь-яку згадку про цю Комісію (законопроект № 2142 від 31.01.2013 р.), залишаючи законодавчі норми без механізму їх практичного втілення. В авангарді цієї боротьби вкотре спостерігаємо представників медіабізнесу та ЗМІ, чиї інтереси у даному випадку збігаються із задумом творців адміністративної реформи в міністерських кабінетах.

Не применшуючи важливості свободи слова і права на інформацію, з усією повагою до журналістів та інших представників медіа галузі, водночас заради об'єктивності хочеться додати до дискусії навколо доцільності існування НЕК бодай кілька альтернативних думок. Тому що, на жаль, прихильники згаданих законодавчих змін найчастіше усіяло ігнорують наявність у суспільстві інших поглядів на роль держави по відношенню до інформаційного простору. Насамперед йдеться про його безпеку для дітей, в тому числі про дотримання правил пристойності, а також про запобігання ксенофобії, міжнаціональній та релігійній ворожнечі, поширення екстремістських закликів,

регламентації поширення продукції сексуального, еротичного та порнографічного характеру.

Лібералізація інформаційного простору

Якщо проаналізувати [урядовий законопроект № 2142](#), то фактично пропонується скасувати нагляд з боку НЕК за розповсюдженням продукції сексуального чи еротичного характеру (стаття 8 Закону), в тому числі друкованої продукції та поліграфії (стаття 11).

Також йдеться про відмову держави від ліцензування кіно-, аудіо- і відеопродукції, що має обмеження глядацької аудиторії, та спеціалізованих ЗМІ сексуального чи еротичного характеру (стаття 9). Це фактично відкриває можливості для вільного обігу такої продукції в Україні без впливу на це з боку держави, зокрема за допомогою нагляду за дотриманням ліцензійних умов.

Уряд також пропонує спростити порядок проведення видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру фізичними та юридичними особами і для цього скасувати вимогу наявності висновку НЕК (стаття 12).

У разі прийняття законопроекту, аудіо-, радіо-, кіно-, відеопродукція сексуального характеру, з елементами еротики, не підлягатиме обов'язковій оцінці з боку НЕК. Це відкриває можливість для вільного продажу або прокату населенню продукції електронних ЗМІ сексуального характеру, продукції та аудіо-, відеокасет із записами сексуального чи еротичного характеру (стаття 13).

Крім цього, кінотеатри, відеосалони, відеозали отримають право публічної демонстрації кіно-, аудіо-, відеопродукції сексуального чи еротичного характеру без попередньої оцінки її з боку НЕК.

Як бачимо, законопроект № 2142 передбачає не лише ліквідацію НЕК, але й загальну лібералізацію державної політики по відношенню до умов поширення в Україні продукції сексуального чи еротичного характеру; кіно-, аудіо- і відеопродукції, що має обмеження

глядацької аудиторії; проведення видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру. Більш того, послаблюються можливості державного регулювання обігу інформаційної продукції задля недопущення пропаганди в електронних та інших ЗМІ культу насильства, жорстокості, поширення порнографії та захисту неповнолітніх від негативного впливу продукції сексуального чи еротичного характеру, що передбачено статтями 5 – 7 Закону України «Про захист суспільної моралі».

Не дивно, що така ініціатива знаходить категоричне заперечення з боку віруючих, глав конфесій, представників батьківської спільноти та соціальних громадських організацій, що дбають про плекання високих моральних стандартів у процесі виховання дітей та молоді. Зокрема, про необхідність збереження та подальшої діяльності НЕК неодноразово заявляла [Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій](#) , [Нарада представників християнських Церков України](#) , спеціалізована Громадська рада при МОЗ України, [окремі релігійні діячі](#) та громадяни.

Історія розвитку НЕК

Як відомо, Закон України «Про захист суспільної моралі» набув чинності в останні дні 2003 року, а передбачена ним Комісія була створена рік потому – відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 17.11.2004 року № 1550.

Першим головою НЕК було призначено Дмитра Табачника, який очолював її з листопада 2004 року по липень 2005 р., а у серпні 2007 року після поновлення на посаді знов повернувся на цей пост. Другим посаду голови Комісії обіймав Юрій Бойко (з липня 2005 р.), потім – Ольга Сумська (з квітня 2006 р.). Після цього НЕК очолив Олександр Курдінович (з грудня 2007 р.), а згодом – Віктор Андрущенко (з червня 2008 р.). Наступним, з червня 2009 року і до цього часу, Національну експертну комісію з питань захисту моралі очолив Василь Костицький.

Державне фінансування Комісії почалось з 2005 року. Однак у перші роки існування НЕК її діяльність була малопомітною та не знаходила такого широкого висвітлення у ЗМІ, як сьогодні, що можна пояснити становленням її роботи та частою зміною керівництва і складу. Автор цих рядків особисто стикнувся з тим, що у 2006 році довідкова Кабміну навіть не була спроможна повідомити фактичну адресу Комісії, на яку можна було б

надіслати звернення щодо порушення Закону.

Прикметно, що ідея ліквідації НЕК не є новою. Указом Президента В.А.Ющенка від 26.09.2005 року № 1338/2005 «Про вдосконалення державного управління в інформаційній сфері» було передбачено передачу повноважень Комісії іншим органам виконавчої влади, але у травні 2006 року він відмовився від цієї ідеї. Проте його наступник – В.Ф.Янукович в Указі від 09.12.2010 року № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» знов повернувся до ідеї ліквідації НЕК, але вже без передачі її повноважень іншим органам влади.

На початковому етапі серед основних зауважень до НЕК з боку представників медіа галузі були такі: 1) наявність у її складі виключно чиновників, в той час як “ [громадські діячі не представлені жодною особою](#)”, 2) недопустимості [попереднього контролю публікацій ЗМІ](#) на етапі підготовки їх до оприлюднення.

Ці недоліки були виправлені, починаючи з 2009 року, після затвердження нового складу Комісії на чолі з Василем Костицьким та за участі відомих діячів мистецтва та культури, громадських діячів та науковців, письменників і журналістів.

Подальша більш активна діяльність НЕК щодо забезпечення дотримання вимог Закону України «Про захист суспільної моралі» представниками медійної галузі почала викликати невдоволення в останніх, адже передбачала більш відповідальне ставлення до контенту та способу його поширення. З того часу Комісія функціонує під пильною увагою ЗМІ та дедалі частіше відстоює правомірність своїх експертних висновків у судовому порядку у зв'язку із позовами з боку представників медіабізнесу. Згодом, почали називатись “цензурою” ті висновки НЕК, що стосувались необхідності упорядкування доступу в інтересах дітей до медіа контенту, який згідно Закону підлягає обмеженням у публічному поширенні чи демонстрації.

Приватизація експертиз медіа контенту: загрози для свободи слова та безпеки суспільства

Супротив активній діяльності НЕК під гаслами боротьби за свободу слова та вираження поглядів насправді може призвести до цілком протилежних наслідків. Журналісти та ЗМІ зовсім не звернули уваги на те, що урядовий законопроект № 2142 (у минулому скликанні ВР це був проект № 10447) не лише ліквідує НЕК, але й не дає відповідь на те, хто буде уповноважений проводити експертизи продукції і видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру відповідно до статті 20 Закону України «Про захист суспільної моралі».

Закиди про дублювання Комісією функцій інших органів влади не мають нічого спільного зі справжніми намірами Уряду. Окрім лібералізації порядку поширення продукції сексуального та еротичного характеру, які не потребуватимуть висновків НЕК, законопроект також позбавляє повноважень підготовки відповідних експертиз і інші державні органи, що уповноважені здійснювати контроль за дотриманням законодавства про захист суспільної моралі.

Чинна частина третя статті 20 Закону передбачає, що експертну оцінку й підготовку висновку щодо відповідності продукції вимогам чинного законодавства може здійснювати:

1. Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі;
2. центральні органи виконавчої влади у сфері культури і мистецтв (Мінкультури), інформації, телебачення і радіомовлення (Держкомтелерадіо та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення), освіти (Міністерство освіти і науки, молоді та спорту), захисту прав споживачів;
3. інші органи влади, до відання яких входять питання захисту суспільної моралі (їх перелік визначений статтею 15 Закону).

Проте законопроектом вилучаються ці положення з Закону, що може свідчити про намір Уряду вивести підготовку відповідних експертних висновків з виключної компетенції держави до приватної сфери.

Як [заявляв голова НЕК](#) Василь Костицький, це може призвести до того, що держава буде змушена витратити з державного бюджету у рази більше коштів на оплату проведення експертиз, необхідних як підстава для ухвалення рішень правоохоронними органами, судами та іншими органами влади, ніж сьогоднішній розмір бюджетного фінансування апарату Національної експертної комісії.

Окрім згаданих на початку питань, пов'язаних із забезпеченням дотримання правил пристойності в інформаційному просторі, в останні роки Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі впритул підійшла до опрацювання проблематики, пов'язаної із підбурюванням до екстремістських і терористичних дій, запобігання розпалюванню міжнаціональної та релігійної ворожнечі, поширення ксенофобії. До компетенції інших органів влади не відносяться повноваження з експертного аналізу та подальшого обмеження вільного обігу інформаційної продукції у разі наявності в них такого роду загрозливих для суспільства закликів. Тому залишення цієї проблематики без належної уваги може призвести до ескалації латентних конфліктів у міжнаціональному та міжрелігійному середовищі, ще більшої активізації фундаменталістських релігійних рухів, популяризації екстремістських ідей та терористичних способів вираження поглядів.

Очевидно, що у разі ліквідації НЕК проведення відповідних експертиз може перейти до приватного сектору або, як пропонують деякі юристи, до відання самих правоохоронців, судів та прокуратури. У такому випадку годі й розраховувати на участь громадських діячів у цьому процесі чи бодай на громадський контроль за проведенням таких експертиз, адже вони відбуватимуться у закритому режимі.

Підсумки

Не можна заперечувати той позитивний момент, що до складу Національної експертної комісії з питань захисту моралі на сьогодні входять чимало представників інтелігенції, діячів культури і мистецтва, громадські діячі і журналістів, які працюють на громадських засадах і за свою роботу не отримують зарплатні з держбюджету. Це забезпечує державно-громадський статус цієї Комісії та демократичний спосіб прийняття нею рішень, дозволяючи збалансувати механізм державного нагляду за обігом інформаційної продукції відповідно до Закону.

Враховуючи зазначене, прихильникам демократичних цінностей та свободи слова варто було б напрацювати законодавчі зміни задля зменшення впливу Уряду на формування складу НЕК та посилення ролі громадськості у відборі до її складу незаангажованих громадських діячів. Це дозволило б уникнути можливих негативних наслідків і для свободи слова, і для громадянського суспільства в цілому, які можна спрогнозувати у випадку прийняття урядового законопроекту № 2142.

Відтак, відмова від державно-громадського механізму регламентації інформаційного простору може призвести не тільки до свавілля в цій царині, але й до звуження можливостей суспільства здійснювати громадський контроль над експертизами медіа контенту, які у будь-якому випадку будуть проводитись. Питання лише де, ким і в який спосіб.

Інститут релігійної свободи, Україна
www.irs.in.ua □